

У статті аналізується поняття процесуальних строків, закріплене положеннями нового КПК України. На підставі порівняльно-правового аналізу норм КПК України, КПК Російської Федерації і КПК Республіки Білорусь здійснюється класифікація процесуальних строків за двома критеріями: часовим проявом і суб'єктами, які встановлюють їх тривалість.

Ключові слова: процесуальні строки, строки-періоди, строки-моменти, граничні строки.

Аннотація

Басай В.Д. Понятие и виды процессуальных сроков по УПК Украины, УПК Российской Федерации и УПК Республики Беларусь. – Стаття.

В статье анализируется понятие процессуальных сроков, закрепленное положениями нового УПК Украины. На основании сравнительно-правового анализа норм УПК Украины, УПК Российской Федерации и УПК Республики Беларусь осуществляется классификация процессуальных сроков по двум критериям: проявлению во времени и субъектам, которые устанавливают их длительность.

Ключевые слова: процессуальные сроки, сроки-периоды, сроки-моменты, предельные сроки.

Summary

Basay V.D. Concept and types of procedural terms by the CPC of Ukraine, CPC of Russian Federation and CPC of Republic Belarus. – Article.

The article is dedicated to the concept of procedural terms, fixed by provisions of the new CPC of Ukraine. Based on comparative legal analysis of norms of CPC of Ukraine, CPC of Russian Federation and CPC of Republic Belarus, the classification of procedure terms divides on two criteria: time display and entities that establish their duration.

Keywords: procedural terms, terms-periods, terms-moments, deadline terms.

УДК 343.121

Н.Г. Габлей

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Івано-Франківського факультету

Національного університету
«Одеська юридична академія»

ЗАСУДЖЕНИЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Процесуальне становище засудженого – проблема, до вивчення якої зверталось багато авторів. Це цілком зрозуміло, оскільки дане питання вбирає у себе безліч різних аспектів кримінально-процесуальної теорії і практики. Вся кримінально-процесуальна діяльність, усі дії суб'єктів пов'язані з особою, якій повідомлено про підозру в скоєнні злочину, а в подальшому засуджено за вчинення злочину. Це обумовлює різносторонній, багатоплановий характер досліджень різних проблем, які прямо чи не прямо стосуються засудженого, а також їх невичерпність. КПК України 2012 року вперше на законодавчому рівні дав визначення поняття засудженого. Тому необхідним є розгляд питань, пов'язаних із визначенням місця і ролі засудженого в кримінальному процесі відповідно до кримінально-процесуальних норм нового КПК України та з'ясування прав і обов'язків даного суб'єкта у судовому провадженні.

Теоретичним підґрунтям даного дослідження стали роботи українських та зарубіжних учених і практиків: С. А. Альперта, Н. О. Бородовської, О. Ю. Костюченко, В.М. Корнукова, В. Т. Маляренка, Є. Г. Мартинчика, В.О. Попелюшка, З. Д. Смітєнко, Є.О. Шевченка та інших.

Однак у більшості наукових праць проводиться аналіз права на захист та процесуального становища підозрюваного, обвинуваченого і підсудного. Зовсім ж мало уваги приділено правовому статусу такого суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності як засуджений.

Метою статті є з'ясування правового статусу засудженого відповідно до кримінально-процесуальних норм нового КПК України.

Ст. 3 КПК України 2012 р. зазначає, що сторонами кримінального провадження з боку обвинувачення є: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також у окремих випадках

потерпілий, його представник та законний представник; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники [7]. Під кримінальним провадженням даний нормативно-правовий акт розуміє досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Як бачимо, вперше законодавець зазначив, що засудженого потрібно відносити до самостійних суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності, що цілком справедливо. Адже недоцільно об'єднувати права двох суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (підсудного та засудженого), тому що вони визначаються для кожного суб'єкта окремо.

В статті 62 Конституції України задекларовано, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3, с. 21]. А це означає, що особа може вважатися засудженою тільки тоді, коли винесений обвинувальний вирок. Визначення моменту набуття особою процесуального статусу засудженого залишалось довгий час проблемою: чи з моменту проголошення відповідного вироку, чи з моменту його підписання, чи вручення копії вироку засудженому, чи закінчення терміну на апеляційне оскарження, набрання вироком законної сили? [1, с. 105] Встановлення моменту набуття особою статусу засудженого має велике значення, оскільки з цього часу вона може вступати у відповідні процесуальні правовідносини.

На думку О. Ю. Костюченко, висловлену ще у період дії КПК України 1960 року, особу, щодо якої вирок суду не набрав законної сили, слід вважати підсудним, а не засудженим. Статус засудженого підсудний повинен набувати тільки після набрання вироком законної сили [6, с. 74]. Дана позиція підтримана законодавцем у ч. 2 ст. 43 КПК України 2012 р., в якій зазначено, що засудженим у кримінальному провадженні є обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної

сили.

З'ясувавши момент набуття особою статусу засудженого, слід безпосередньо перейти до розгляду її правового статусу в кримінальному провадженні. Проте необхідно розкрити, що ж саме ми розуміємо під правовим статусом особи засудженого.

Правовий статус як об'єктивна категорія визначається структурою взаємовідносин особи і суспільства, громадянина і держави. І тому до структури даної категорії відносять: 1. Суб'єктивні права і особисті свободи; 2. Правосуб'єктність; 3. Обов'язки; 4. Законні інтереси; 5. Гарантії прав і законних інтересів; 6. Відповідальність [4, с.41-49; 9, с.53-62].

Отже, розглядаючи правовий статус засудженого в кримінальному провадженні, ми повинні висвітлити в першу чергу права, обов'язки, законні інтереси даного суб'єкта.

Ч. 3. ст. 43 КПК України зазначає, що виправданий, засуджений має права обвинуваченого, передбачені статтею 42 даного кодексу, в обсязі, необхідному для його захисту на відповідній стадії судового провадження. Це означає, що ст. 43 містить відсилочну диспозицію кримінально-процесуальної норми, тобто безпосередньо не визначає права засудженого, а відправляє нас до ст. 42 КПК України. В свою чергу в ст. 42 КПК України є ч. 3 та ч. 4, які закріплюють права обвинуваченого, зокрема ч. 3 ст. 42 передбачає права не тільки обвинуваченого, а й підозрюваного, і відповідно ч. 4 – права виключно обвинуваченого. Постає логічне запитання, якими ж саме правами може користуватись засуджений? Фактично законодавець знову залишає відкритим дане питання. На нашу думку, доцільно було б викласти ст. 43 КПК України 2012 р. більш конкретніше щодо прав засудженого.

Проаналізувавши новий КПК України, можна дійти висновку, що засуджений набуває прав і обов'язків на стадії касаційного провадження (ст. 425), провадження у Верховному Суді України (ст. 446), провадження за нововиявленими обставинами (ст. 460) та у випадку визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передачі засуджених осіб (глава 46) [7]. За КПК України 1960 р. засуджений додатково був ще і

суб'єктом апеляційного провадження і відповідно наділявся на цій стадії певними правами і обов'язками, але закріпивши положення, що засудженою особою є з моменту вступу вироку в законну силу, законодавець разом з цим визнав й той факт, що в стадії апеляційного провадження бере участь обвинувачений, а не засуджений [8].

Отже, вважаємо за необхідне чітко визначити коло прав і обов'язків засудженого на перелічених вище стадіях кримінального провадження.

Стаття 63 Конституції України стосовно засудженого закріплює положення, що він користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [3]. Погоджуємось з думкою Є. Шевченко, що законом передбачається певний, причому чітко визначений перелік обмежень прав і свобод особи у зв'язку із вчиненням нею злочину та винесенням відносно неї обвинувального вироку, а суд, з урахуванням дослідження матеріалів кримінальної справи, визначає, які саме обмеження та в якому обсязі можуть бути застосовані до такої особи [13, с. 183].

Із змісту ст. 20 КПК України 2012 р. випливає, що засуджений має право на захист, яке полягає у праві збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватись правовою допомогою захисника.

Особливе місце серед усіх прав засудженого займає його право мати захисника. Захист – це цілеспрямована діяльність, направлена на певний предмет, протилежний предмету обвинувачення, що надає захисній діяльності предметну вмотивованість [10, с. 36]. Право засудженого на захист – це, перш за все, сукупність процесуальних прав на здійснення захисту. Це право стосується всіх стадій кримінального провадження. Дане право в цілому реалізується через можливість засудженого мати захисника. Відповідно до норм нового КПК України до участі у кримінальному процесі допускатимуться виключно адвокати. Така вимога нового закону покликана сприяти ефективному забезпеченню права особи на захист. Та чи це насправді так?

Ст. 45 нового КПК України передбачає можливість участі у судочинстві в якості захисника лише адвоката. У той же час особа, відомості про яку не внесені до Єдиного реєстру адвокатів України або

стосовно якої у цьому реєстрі містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю, до участі у процесі допускатися не буде [7].

Ця норма не відповідає ні вимогам Конституції України, ні рішенню Конституційного суду України № 13-рп/2000 від 16.11.2000 р. у справі про право вільного вибору захисника, де, зокрема, роз'яснено, що особа при захисті від обвинувачення вправі вибирати захисником своїх прав також особу, яка є іншим фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи [11, с. 210].

Крім того, зазначена норма не відповідає положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Так, Європейський суд з прав людини в рішенні від 24.11.2011 р. у справі «Загородній проти України» визнав неприйняття державою України протягом тривалого часу спеціального закону, що має регулювати повноваження фахівців у галузі права надавати правову допомогу у кримінальному процесі, порушенням права на справедливий суд, передбаченого пунктами 1 і 3 статті 6 вказаної Конвенції.

Далі, це положення нового КПК також суперечить вимогам ст. 22 Конституції України, де чітко зазначено, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних, не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [3].

Нагадаємо, що КПК України 1960 р. допускав участь у кримінальному процесі в якості захисників осіб, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, а також близьких родичів обвинуваченої, підсудної, засудженої чи виправданої особи, її опікунів або піклувальників [8].

Непринятною вважаємо позицію законодавця відносно положення про те, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює. Очевидно, що відсутність окремої статті, із зазначенням процесуальних прав захисника зумовлює ряд негативів: від часткової втрати процесуальної самостійності і до випадків, коли адвоката асоціюватимуть із

підзахисним.

Відповідно до п.1 ч. 3 ст. 424 та ч.1 ст. 425 КПК України 2012 р. засуджений має право на касаційне оскарження вироку суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції, постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції, а також на вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч. 4-7 ст. 474 даного кодексу, у тому числі не роз'яснення засудженому наслідків укладення угоди [7]. Порівняно з КПК України 1960 р. розширено перелік судових рішень, що можуть бути оскаржені засудженим, а саме вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, що є позитивною тенденцією для кримінально-процесуального права [8].

Також засуджений має право брати участь у касаційному провадженні та відповідно до ст. 434 нового КПК України висловлювати свої доводи. Також засуджений, який утримується під вартою, має право заявити клопотання про виклик його для дачі пояснень у суд касаційної інстанції. Дане право засудженого реалізується через обов'язок суду касаційної інстанції про його виклик для участі у розгляді справи. Крім того, засуджений підлягає обов'язковому виклику в судове засідання для участі в касаційному розгляді, якщо суд визнає обов'язковою його участь. Випадки участі засудженого в обов'язковому порядку за рішенням суду новий КПК України не перелічує.

Засудженому також надається право на звернення про перегляд судових рішень Верховним Судом України. Дана норма є новелою чинного КПК України, зокрема щодо перегляду у випадку встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

Засуджений наділений правом знайомитись з матеріалами кримінального провадження. Ознайомлення з матеріалами справи є

важливою гарантією ефективного захисту в судах апеляційної і касаційної інстанцій, а відмова в реалізації цього права (на кожному етапі оскарження) є порушенням права на захист.

Також, розкриваючи права засудженого в касаційному провадженні, неможливо не торкнутися й такої гарантії прав засудженого, як недопустимість погіршення становища засудженого в суді касаційної інстанції. Дане положення було закріплене в ст. 397 КПК України 1960 р. та ст. 437 КПК України 2012 р. [7; 8]. Недопустимість погіршення становища засудженого – це одна з найбільш важливих гарантій права засудженого на касаційне оскарження, оскільки загроза погіршення свого становища в разі оскарження вироку могла б фактично примусити осіб відмовитися від звернення до суду касаційної інстанції, навіть коли постановленим вироком їх права, законні інтереси були грубо порушені. Правило про недопустимість погіршення становища засудженого чи виправданого (так звана «заборона повороту до гіршого») означає, що становище засудженого у порівнянні з вироком не може бути погіршене в разі подання касаційної скарги засудженим, його захисником або законним представником.

Основними положеннями правила про недопустимість погіршення становища засудженого чи виправданого є наступні:

а) суд касаційної інстанції не вправі посилити покарання або застосувати закон про більш тяжкий злочин;

б) обвинувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин або більш суворе покарання лише в разі, коли з цих підстав вніс подання прокурор або подав скаргу потерпілий чи його представник;

в) виправдувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано не інакше як за поданням прокурора, скаргою потерпілого чи його представника, а також за скаргою виправданої особи з мотивів виправдання [5, с. 185].

Щодо обов'язків засудженого, то їх КПК України 2012 р. визначає з

посиланням на обов'язки обвинуваченого. Обов'язок – це те, що підлягає безумовному виконанню внаслідок суспільних вимог або внутрішніх стимулів [12, с. 422]. Відповідно до ч. 7 ст. 42 КПК України підозрюваний, обвинувачений, а також засуджений зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості прибути за викликом у призначений строк – заздалегідь повідомити про це зазначених осіб;

2) виконувати обов'язки, покладені на нього рішенням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

3) підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Отже, засуджений – це обвинувачений, обвинувальний вирок суду щодо якого набрав законної сили. Вважаємо, що недоцільним є об'єднання в новому КПК України прав двох суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (підсудного та засудженого), тому що вони трансформуються для кожного суб'єкта окремо. І тому, на нашу думку, необхідним є внесення змін до нового КПК України, а саме в ст. 42 КПК України дати чіткий перелік прав засудженого. Також варто внести зміни до КПК України 2012 р., які б визначали права захисника як самостійного суб'єкта кримінального процесу.

Література

1. Бородовська Н. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі / Н. Бородовська // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 9. – С. 104–113.
2. Конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950р. Ратифікована Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. // Голос України. – 2001. – № 3. – С. 6–8.
3. Конституція України. – Х.: ПП «ІГВІНІ», 2006. – 64 с.
4. Корнуков В.М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве. Дисс. ... докт. юрид. наук./ В.М. Корнуков. – Харьков. 1988. – 410 с.
5. Король В. В. Судові стадії провадження у кримінальних справах: [навчальний посібник] / Король В. В. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. – 240с.
6. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: [монографія.] / О.Ю. Костюченко – К.: Видавничо-поліграфічний центр

«Київський університет», 2006. – 182 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651д-17>

8. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року. – К: Юрінком Інтер, 2008. – 198 с.

9. Мартынчик Е.Г. Проблемы процессуального статуса и эффективности охраны прав подсудимого (осужденного) в судах первой и кассационной инстанций. Дисс. ... докт. юрид. наук. / Е.Г. Мартынчик – Кишинев, 1981. – 523 с.

10. Попелюшко В. О. Мала судова реформа та захист прав громадян: [навчальний посібник] / Попелюшко В. О. – К. : Кондор, 2006. – 236 с.

11. Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 р. № 13-рп. / Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001: У 2-х т. – К., 2001. – Кн. 2. – С. 206–210.

12. Російсько-український і україно-російський тлумачний словник / за ред. Л. Г. Савченко. – Х. : Прапор, 2004. – 542 с.

13. Шевченко Є. О. Суд як гарант прав та законних інтересів засудженого / Є. О. Шевченко // Від громадянського суспільства – до правової держави. – Тези II Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – С. 182–185.

Анотація

Габлей Н.Г. Засуджений як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності. – Стаття.

Для здійснення належного захисту своїх прав в судовому провадженні засуджений повинен бути наділений комплексом прав та обов'язків. В даній статті висвітлено правовий статус засудженого як суб'єкта кримінального провадження, який передбачений новим кримінально-процесуальним законом, а також запропоновано розширення комплексу прав завдяки внесенню змін до законодавства.

Ключові слова: правовий статус, засуджений, касаційне провадження, права засудженого, захисник.

Аннотация

Габлей Н.Г. Осужденный как субъект уголовно-процессуальной деятельности. – Статья.

Для осуществления надлежащей защиты своих прав в судебном производстве осужденный должен быть наделен комплексом прав и обязанностей. В данной статье отражен правовой статус осужденного как субъекта уголовного

производства, который предусмотрен новым уголовным процессуальным законом, а также предложено расширение комплекса прав благодаря внесению изменений в законодательство.

Ключевые слова: правовой статус, осужденный, кассационное осуществление, права осужденного, защитник.

Summary

Gablej N.G. Convicted person as a subject of criminal-procedural activity in compliance with criminal procedural code of Ukraine. – Article.

To carry out an appropriate defense of his/her rights in the court hearing, a convicted person should be provided with a complex of rights and duties. This article elucidates the legal status of the convicted person as a subject of criminal process foreseen by a new criminal-procedural law, and also proposes expansion of rights due to the changes in legislation.

Key words: legal status, convicted person, cassation procedure, rights of convicted person, advocate

УДК 343.13

О.М. Гаргат-Українчук

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри

кримінального права, процесу

і криміналістики

Івано-Франківського факультету

Національного університету

«Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРЕЗУМПЦІЇ ЗНАННЯ ЗАКОНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Однією із ознак формування правової держави виступає взаємодія особи і держави, ефективність якої залежить від наявності в громадян потрібних знань, розуміння ними своїх прав та обов'язків й уміння їх використовувати у суспільному житті. Водночас, брати активну участь у суспільному житті держави та здійснювати певні види діяльності